

Dr. Kókai Sándor*

ROMÁN-BÁNSÁG DEMOGRÁFIAI ÉS ETNIKAI VISZONYAINAK VÁLTOZÁSA (1910-2002)

*CHANGES OF DEMOGRAPHICAL AND ETHNICAL RELATIONS OF
ROMANIAN-BANSAG*

ABSTRACT

The Bánság was a unique cultural area in the historical Hungary, since then it mostly disappeared as the ethnical and linguistic rate changed. The Bánság was the model of peaceful coexistence between 1718 and 1918. Nowadays the maintenance of intercultural heritage is in danger. The region lost the multilingual character, which would mean connection with West-Europe. The depth (settlement level), wide spectrum (609 settlements involving every nationality) and the method of the analysis (mapping the majorities and minorities in the ethnicity) enable objective summarization and complex analysis. The increasing of the population and the formation of the ethnic and settlement space structure was disturbed only temporarily by the World War II. Today, the Bánság region is maybe born again. There is a new form of organization. They are looking for a place in the new globalizing world. They are ready to work together their neighbours. They are looking for all the connection system which was very strong on the historical time. They can do only this way, the development way, because there are different kinds of ethnic and they can get help by this way.

1. Bevezetés

A trianoni békeszerződés által megrajzolt határok a népesség etnikai összetételére ugyan úgy nem voltak tekintettel, mint a természeti tényezőkre, tájegységeket, településrészeket (pl. Gyála, Valkány, Klári stb.) és a vonalas infrastruktúra által biztosított gazdasági-kereskedelmi kapcsolatokat (pl. a bánsági vasútvonal-hálózatot nem kevesebb, mint tizenkilenc helyen metszette a trianoni határ) vágta szét az utódállamok gyakran egymással is szöges ellentétben álló érdekeinek megfelelően.¹ A Bánság sajátos helyzetbe került, Magyarországnak csak kicsiny ÉNy-i része (Marosszög, 271 km², 9 település Új-Szegeddel együtt) maradt meg, míg Szerbiához került 9387 km² (193 település) Torontál és Temes vármegye területéből ill. Krassó-Szörény vármegye két települése (Udvarszállás, Krassószombat) 23 km²-nyi területtel.

A Bánság közel kétharmadát (66,1 % = 18848 km², 609 település, 984.139 fő) Románia kapta, mely felosztás ellentétes volt az egyes nagyhatalmak (pl. olaszok, amerikaiak stb.) terveivel, valamint az etnikai térszerkezettel és az etnikai-nyelvi

---

* Dr. Kókai Sándor egyetemi magántanár Nyíregyházi Főiskola

viszonyokkal (lásd 1. térkép). Az elmúlt évtizedekben a népesség számbeli, etnikai-vallási és nyelvi összetétele olyan mértékben megváltozott, amelynek napjainkra visszafordíthatatlan homogenizálódás lett az eredménye.

2. Demográfiai folyamatok 1910-1956

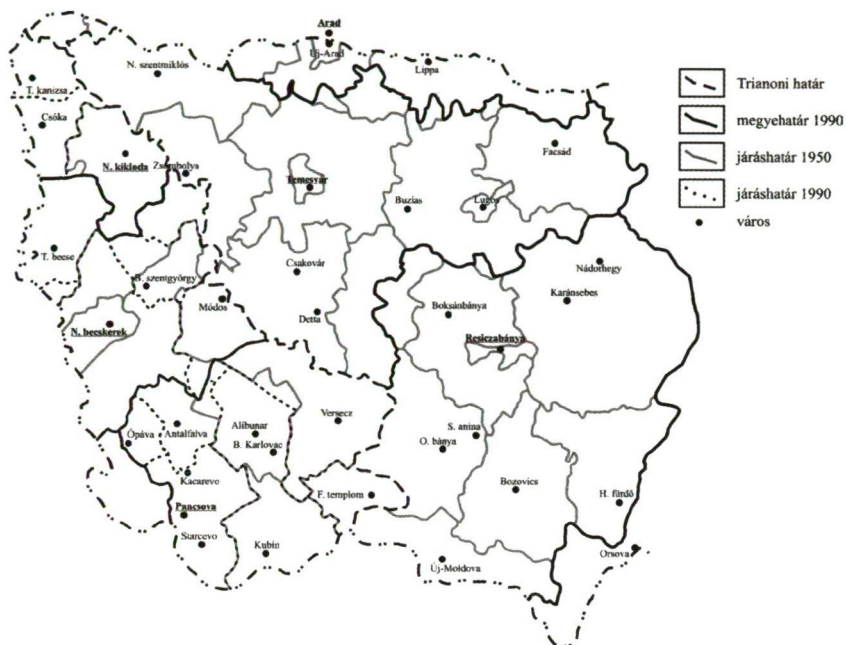
A három részre szakított Bánság eltérő politikai-igazgatási változásai visszahatottak a társadalmi-gazdasági folyamatokra, megváltoztatva a területi fejlődés várható törvény-szerűségeit, melynek eredményeként halmozottan hátrányos helyzetű mikro régiók mozaikjai helyezkednek el az államhatárok és a gyakran változó igazgatási határok mentén. A közigazgatási határok változásai (1. ábra) miatt a román bánsági települések népességszám szerinti vizsgálatát és etnikai folyamatait az 1910-ben fennálló közigazgatási egységekre visszavetítve (1. táblázat) végeztem el.² Az 1910. évi állapotot (1. térkép) olyan alapnak tekintettem, melyből kiindulva értékelhetők az elmúlt évtizedek változásai.³

A Bánság településeinek népességszám szerinti vizsgálata, mind makro- és mikroregionális viszonylatban, mind települési szinten szignifikáns különbségeket eredményezett. Az országokhoz való tartozás szerint is eltérő népességváltozási tendenciák mutathatók ki. A régió 849 településén 1.622.564 fő élt az 1949/53/56. évi népszámlálás adatai alapján, mely mindössze 3,25 százalékkal (51169 fő) magasabb, mint 1910-ben (801 településen = 1.571.395 fő). E szerény növekedés egyértelműen törést jelentett, hiszen 1870 és 1910 közötti negyven évben a Bánság népessége 17,62 %-kal (235.406 fő) növekedett, azaz 1.335.989 főről 1.571.395 főre. 1950 és 1990 között pedig 13,74 %-os volt a gyarapodás (222.994 fő), azaz 1.622.564 főről 1.845.558 főre, amely önmagában kedvező tendencia, azonban nincs összhangban az utódállamok demográfiai folyamataival.

A mai Román-Bánság településeinek népességszáma 1890 és 1910 között kilenc százalékos (81.240 fő) gyarapodást mutatott (1. táblázat), a legnagyobb mértékben a magyarság számaránya emelkedett, míg a bánsági németek száma több mint tízezer fővel csökkent. Az első világháború utáni folyamatok eredménye, hogy 1931-ben mintegy huszonnégyezer fővel kevesebben éltek a Bánság Romániának juttatott részén, mint 1910-ben.

A két világháború közötti folyamatokat mutatja, hogy 1931 és 1956 között az összlakosság alig tízezer fővel gyarapodott, de még mindig kevesebben éltek Román-Bánságban, mint ugyanezen a területen 1910-ben. Román-Bánság területén a lakosságszám csökkenése mind Temes-Torontál, mind Krassó-Szörény megye vonatkozásában egyértelmű, melyet csak részben ellensúlyozott Temesvár dinamikusabb népesség gyarapodása (1. táblázat). A demográfiai folyamatokba azonban kevésbé drasztikus módon beavatkozva a spontán migrációs-asszimilációs folyamatok érvényesülése volt a meghatározó. Ekkor még nem következett be román telepés falvak létesítése, a bánsági románok országos átlag alatti alacsony természetes szaporodását ekkor még nem ellensúlyozták „regáti” románok betelepítésével.

1. ábra. A Bánság közigazgatási határai (1910-90)
 Figure 1. Administrative borders of the Bánság (1910-90)

Forrás: Kókai S. (2011)

A románság térnyerése zömmel a nagyvárosokra (pl. 1931-ra már csak Resicabányán éltek a németek abszolút többségben = 55,4 %, Temesváron a lakosságnak már csak 1/3-a számított német anyanyelvűnek stb.) korlátozódott, illetve néhány Krassó-Szörény megyei bánya- és ipari központ és fürdőváros (pl. Herkulesfürdő 509 fő → 1656 főre) román lakossága emelkedett erőteljesebben. A közigazgatási egységek határainak folyamatos módosulásai következtében számos község és város területe megváltozott, határrészek kerültek átcsatolásra, melyek mindegyike a románság statisztikai és tényleges térnyerését szolgálta, az un. „idegen” elemek arányszámát látszólag mérsékelve. A Bánság romániai részén 1950-ig az alábbi fontosabb közigazgatási változások (1. ábra) zajlottak le:

- az új-aradi járás 1926-ban Arad megyéhez került
- a marosi járás (Krassó-Szörény megye) két települését (Pozsoga, Szelcsova) Hunyad megyéhez kapcsolják
- 1926-1938 között az egykori Krassó-Szörény vármegyét kettéosztották, azaz Temessel együtt három megye alkotta a Román-Bánság területét
- 1920-30 között az orsovai járás több mint 1/3-a Mehedinti megyéhez került
- Arad megye határa nem a Maroson, hanem a Lippai-dombokon (Erdőhát), s a Vingai-magassíkon kígyózott.

1. táblázat: Román-Bánság népességszámának és etnikai összetételének változása (1890-2002)

Év	Román-Bánság							
		tel. szám	össz. lak.	magyar	szerb	német	román	egyéb
1890	fő	610	902899	45705	43546	263060	496228	54369
	%	-	100	5,1	4,8	29,1	54,9	6,1
1910	fő	609	984139	120959	48733	252802	515485	46870
	%	-	100	12,3	4,9	25,7	52,4	4,8
Változás 1890-1910	fő	-	81240	75254	5187	-10258	19257	-7499
	%	-	9,0	+164,6	+11,9	-3,9	+3,9	-13,8
1931	fő	610	962086	97854	36491	246354	532589	48520
	%	-	100	10,2	3,8	25,6	55,3	5,1
1956	fő	634	972408	86592	31156	147275	648925	58542
	%	-	100	8,9	3,2	15,1	66,7	6,1
Változás 1910-1956	fő	-	-11731	-34367	-17577	-105527	133460	11672
	%	-	-1,2	-28,4	-36,1	-41,7	+25,9	+24,9
1992	fő	639	1142702	67497	15622	30843	954846	73902
	%	-	100	5,9	1,4	2,7	83,5	6,5
Változás 1956-1990	fő	-	170294	-19095	-15534	-116432	305921	15360
	%	-	+17,5	-22,1	-49,9	-79,1	+47,1	+26,2
2002	fő	639	1078190	59691	20937	21083	916492	59987
	%	-	100	5,5	1,9	1,9	85,1	5,6

Forrás: Népszámlálások

Az új állam és közigazgatási határok kialakításának következtében Román-Bánságban három olyan természetes foglyással jellemezhető mikrorégió alakult ki, melyek népességszáma 1910-1956 között átlagosan több mint tíz százalékkal csökkent.

Az egyik ilyen régió a trianoni határ mente Nagyszentmiklóstól Ómoldováig, mintegy 20-25 km-es sávban, melynek keleti határát Perjámos-Billéd-Temesvár-Csakovár-Denta-Ómoldova városok vonalánál húzhatjuk meg. E határsávba tartozó mintegy száznyolcvan település népességszáma átlagosan mintegy 25 %-kal csökkent 1910-1956 között (Detta és Ómoldova között több mint harminc százalékkal), a népességszám-csökkenés egyes falvakban (pl. Kunszölös, Bogáros, Partos, Ómor stb.) meghaladta a 40 %-ot. Néhány falu több mint ötven százalékos népességvesztést (pl. Váradia, Szászkabánya, Galonya stb.) szenvedett el, de 40-50 % között csökkenés sem volt ritka (pl. Berlistye, Alsóvárány, Laczunás, Miklósháza stb.). A népességcsökkenés nem az első világháború után kezdődött, már korábban itt alakult ki a Bánság legösszefüggőbb olyan régiója, ahol a települések népességmaximuma 1870-ben volt.⁴ (Kócai S. 2011). A csökkenési arány transzportálható a határ menti tradicionális kis- és középvárosokra (pl. Nagyszentmiklós, Zombolya, Szászkabánya stb.) is. A határmentiség kedvezőtlen vonásai (pl. dinamikus központok hiánya, ill. a jelentős távolság a központoktól, kedvezőtlen közlekedésföldrajzi helyzet stb.) itt jelentkeztek a legkorábban.

A másik természetes fogyással rendelkező mikrorégió az Almás-medence területén elhelyezkedő településekre terjedt ki, ahol 1910-1956 között közel 6,5 ezer fős népességcsökkenés következett be, mely mikrorégió a bánsági belső kolonizáció egyik kirajzási területének számított. Ezt a folyamatot a kedvezőtlen természeti adottságok mellett a relatív túlnépesedés, az ipar szinte teljes hiánya és a környező középvárosok egyre jelentősebb népességkoncentrációi determinálták, melynek eredménye, hogy a régió településein élők száma 21,2 %-kal csökkent. Új-Sopot kivételével valamennyi település népessége csökkent, legnagyobb mértékben Gerboveczen (1855 fővel → 1272 főre), Putnán (410 főről 285 főre), Banyán (2402 főről 1715 főre) és Pattáson (1288 főről 911 főre).

A harmadik demográfiai erózióval sújtott mikrorégió az Erdőhát területén alakult ki. Az Arad-Temesgyarmat-Buziasfürdő-Lugos-Marosberkes településekkel jelzett vonalon belül elhelyezkedő települések az egykori Temes és Krassó-Szörény vármegyék határán román többségű, de a jelentős etnikai szigetekkel (pl. német, szerb, magyar) tarkított, kedvezőtlen adottságú periférikus térség volt, ahol a települések lakosság száma több mint harminc százalékkal csökkent (pl. Fadimac 938 főről 635 főre, Nagybodófalva 1576 főről 969 főre, Szapáryfalva 1743 főről 1066 főre, Hosszúmező 564 főről 275 főre stb.) 1910 és 1956 között, melyhez az is hozzájárult, hogy a XIX. század végén a Bega-völgybe telepített magyar lakosság jelentős része elmenekült az uralomváltáskor.

3. Etnikai változások 1910-1956

A második világháborúig a négy nagy nemzetiség területi elhelyezkedésében jelentősebb területi átrendeződés nem következett be (ekkor még a természetes asszimiláció lassú folyamata zajlott), így számbeli arányaik változásának nagy része a belső önfejlődés eredményének tekinthető, melyhez a trianoni politikai uralomváltás is szorosan kapcsolódott. A Magyarországon maradt falvakban a magyarság, a Romániához került településeken a románság, míg a Szerbiához kapcsolt településeken a szerbek aránya növekedett.

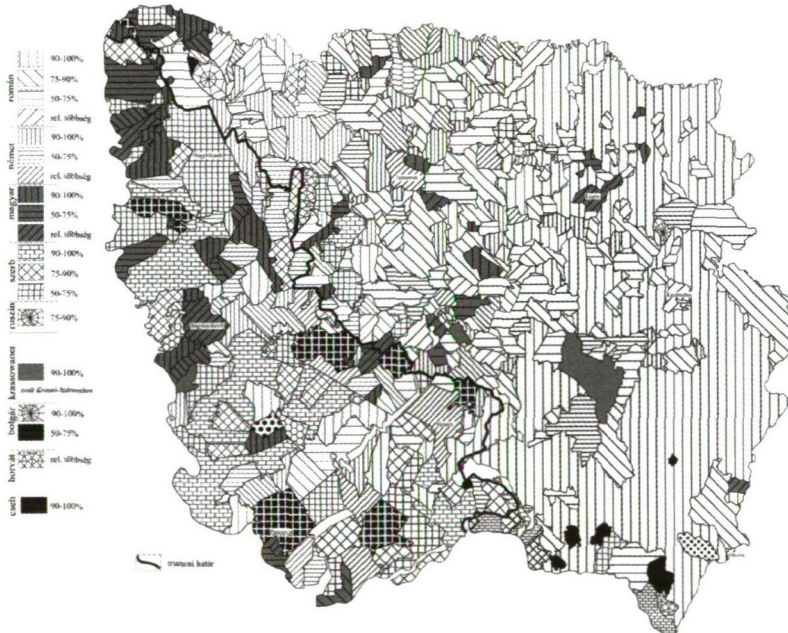
Román-Bánságban a magyarság számbeli változásait és eredményeit tekintve megállapíthatjuk, hogy az 1931. évi népszámlálási adatok alapján közel százezren (97.854 fő) éltek (1. táblázat), amely a Bánság területén élő magyarok több mint 45 %-a (205.409 fő). A magyarok száma Román-Bánságban csökkent a legnagyobb mértékben, mintegy huszonezter fővel, melynek köszönhetően a bánsági magyarság szétszórtsága fokozódott és ez különösen az egykori Temes és a volt Krassó-Szörény megye területén következett be.⁵

A bánsági németek esetében sem beszélhetünk már népességyarapodásról, sőt csökkent számarányuk, mind abszolút, mind relatív értelemben. Az 1931. évi népszámlálási adatok alapján, a Bánság területen 364.298 német anyanyelvű élt, ez a Bánság összlakosságának (1.567.405 fő) 23,24 %-a volt. Román-Bánság területén 246.354 német nemzetiségű élt (az összlakosság 25,6 %-át alkotva), azaz a bánsági

németek mintegy kétharmada. Román-Bánság területén alig 6500 fővel kevesebb német élt 1931-ben, mint 1910-ben, amely a természetes asszimiláció és az alkalmazkodás egyik következménye. Ez a csökkenés a két világháború között még nem eredményezte a bánsági német etnikai tömb és etnikai szigetek felbomlását, azt azonban igen, hogy súlyuk több településen is csökkent. A németek számbeli változásait tekintve megállapítható, hogy szétszórtságuk nem fokozódott, zárságuk azonban csökkent, erőteljesebben megindult természetes asszimilációjuk és a tehetősebbek már ekkor elhagyták a Bánság területét, különösen a városokból, így 1931-ben németek által lakott abszolút vagy relatív többségű nagyváros – Resicabánya kivételével – már nem volt.

A románok Román-Bánság lakosságának 54,9 %-át alkották 1890-ben, ami azt is jelenti, hogy a bánsági románok gyarapodása (496.228 főről 515.485 főre) lassúbb volt (3,9 % 1890-1910 között), mint a Bánság összesített népesség-gyarapodása (8,71 %). A románok tizenhétezer fős gyarapodása (1910-31 között) Román-Bánságban differenciáltan következett be. Temes megye esetében a Temesvár körüli településeken csökkent, viszont Temesváron 4257 főről (1890) 24088 főre (1931) emelkedett a románok száma.

1. térkép: A Bánság etnikai térszerkezete (1910)
Map 1.: Ethnical structure in the Bánság (1910)

Forrás: Kókai S. (2011)

A bánsági románság területi elhelyezkedését tekintve megállapítható, hogy 1910-ben 56,4 %-uk az egykori Krassó-Szörény vármegye területén élt (1890-ben 56,1 %), a megye lakosságának 76,3 %-át alkották (1890-ben 77,8 %-át). Minden járásában abszolút (pl. bozovicsi járás 96,8 %-a, karánsebesi járás 91,3 %-a, a marosi járás 98,6 %-a, az itt lévő 25 faluból csak egyben élt 257 magyar, a többi homogén (tiszt) román település volt, a teregovai járás 91,9 %-a stb.) többségben voltak, a legalacsonyabb a moldvai járásban 51,78 %, míg legmagasabb a marosi járásban (98,6 %) volt arányuk. Az egész vármegyében mindössze Resicabányán, Stájerlak-Aninán, Orsován és Lugoson, valamint 4 magyar, 16 német, 9 cseh, 6 krasován és 3 ruszin többségű faluban éltek kisebbségben a románok, ami a Krassó-Szörény megyei települések (358 db) 88,2 %-án abszolút román többséget jelentett. A fenti adatok alapján is megállapítható, hogy a bánsági románok asszimilációja egyáltalán nem következett be, masszív etnikai tömböt alkottak Krassó-Szörény és Temes vármegyék területén, ahonnan kirajzásukkal (1945 után) rövid idő alatt elrománosították a történelmi Bánság Romániának juttatott egyéb területeit.

4. Demográfiai folyamatok 1956-1992 között

A Bánság 826 településén 1.845.558 fő élt 1990/92-ben. Ez mintegy tizennégy százalékkal (13,74 %) magasabb volt, mint az 1950-es évek (849 település = 1.622.564 fő) elején, amely önmagában kedvező tendencia. A mélyebb és részletesebb vizsgálatok alapján azonban megállapítható, hogy természetes szaporodással mindössze 116 település rendelkezett (zömében Belgrád és Temesvár agglomerációjában, ill. Nagybecskerek, Orsova, Moldova, Resicabánya szűkebb térségében). Több mint hétszáz település (710 db) a folyamatos népességsökkenés állapotába került.

Román-Bánság dinamikus növekedést mutató települései közül Temesvár népesség-gyarapodása (142.257 főről 334.115 főre) számszerűen (191.858fő), Ómoldova gyarapodása pedig százalékosan (1.890 főről 11.793 főre, azaz 624 %) a legmagasabb érték.

A városi népességnövekedés döntő hányadát a három legnépesebb város (Temesvár, Lugos, Resicabánya) adta, míg a fennmaradó értéket azok a kisvárosok (pl. Detta, Nagyszentmiklós, Karánsebes stb.), melyek kedvezőbb közlekedéscsoporthelyi helyzetük, igazgatási, szervezési szerepük, tradicionális városi funkcióik és iparosításuk (pl. Nagyszentmiklós, Oravica, Új-Moldova stb.) eredményeként emelkedtek ki. A mezővárosi tradíciókkal rendelkező települések egy csoportjában (pl. Óbesenyő, Csatád, Újpecs stb.) és a falvakban viszont visszafordíthatatlanul megbomlott a demográfiai egyensúly. Jellemzővé vált a népességsökkenés és az elöregedés. A természetes fogyás mértéke minden előzetes várakozást felülmúlt. Kimutatható, hogy a trianoni határ menti zóna 1956-1992 között elvesztette lakosságának közel tizenöt százalékát, s a társadalmi-gazdasági-politikai változások eredményeként a Bánság területén továbbra is fennmaradt az

négy drasztikus, természetes fogyással jellemezhető mikrorégió mely Trianon óta küzdött a határmentiség hátrányaival.

Az egyik a magyar-román-szerb hármás határ térsége, ahol mintegy harminc települést találunk. Itt 1992-ben 47.993 fő élt, ez 26,7 %-kal kevesebb, mint 1956-ban (65.430 fő). A természetes fogyás nem egyformán érintette az itt lévő településeket, az 500 fő alattiak (6 db) elvesztették népességük 54 %-át, az 500 és 1000 fő közöttiek (5 db) 39 %-át, az 1000 és 2000 fő közöttiek (10 db) 29,2 %-át, míg a kétezer főnél népesebbek (10 db) 23,4 %-át. A népességmegtartó képesség viszonylag kedvező értékei annak köszönhetőek, hogy a települések között 1956-ban kettő olyan is volt, melynek lakosság száma meghaladta az ötezer főt (Csanád 6.089 fő, Óbesenyő 5.906 fő), valamint annak, hogy a közepes népességű falvak száma (10 db) is meghaladta a régió átlagát. A Marosszög Romániához tartozó településeit elszakították természetes vonzásközpontjaiktól (Szeged, Makó), Nagyszentmiklós pedig nem tudta mindezt pótolni. Figyelmet érdemel, hogy e régió fejlett mezőgazdasági vidék, melynek etnikai összetételét a második világháború utáni események is nagyrészt érintetlenül hagyták. A nagyhatáru és nagy népességű települések túlsúlya miatt az ötszáz fő alatti községek drasztikus (pl. Porgány 77,7 %, Bolgártelep 80,7 %) népességcsökkenése volt jellemző.

A másik drasztikus természetes fogyással jellemezhető mikrorégió Zsombolyától-Dettaig húzódik. E halmozottan hátrányos helyzetű mikrorégióba 89 település tartozik. Itt 1992-ben 125.823 fő élt, ez 31,5 %-kal kevesebb, mint 1956-ban (183.475 fő). A természetes fogyás mértéke mindazok ellenére e mikrorégióban az egyik legmagasabb, hogy itt történt a legnagyobb kényszer népességmozgás az elmúlt fél évszázadban. A legnagyobb problémát napjainkig az okozza, hogy nincs egyetlen dinamikus központ sem, Zsombolya határmenti fekvése miatt alkalmatlan erre. A tradicionális kisvárosok pedig csak árnyékuk egykori önmaguknak és nem képeznek jelentős vonzó tényezőt, ennek megfelelően az egész régióban kettő növekvő népességű település volt (Bánátkomlós 3.059 főről 3.230 főre és Zsombolya 11.281 főről 11.830 főre növelte népességszámát). A régió igazi problémáját az jelenti, hogy Nagybecskerek és Temesvár között már a XIX. század végétől nem alakult ki jelentősebb erőterrel rendelkező település, amely perspektívát jelenthetett volna a két megyeszékhellyel szemben. E tendencia napjainkra tovább erősödött és az elvándorlás és népességvesztés egyaránt érintett valamennyi népességszám szerinti településkategóriát. Az 1000-2000 fő közötti települések esetében a csökkenés 34,5 %, az 500-1000 fő közöttieknél 50,4 % a természetes fogyás mértéke. A népességszám változás a trianoni határ mindkét oldalán hasonló mértékű (pl. Tamásfalva 59,2 %, Dolác 55,6 %, Offszenicza 60 %, Magyarszentmárton 60,5 %, Ótelek 53,2 %, Gád 77,3 % stb.) a román oldalon Temesvár dinamizmusa miatt erőteljesebb a csökkenés, de a szerb oldal beletelepített szerbjeinek fokozódó elvándorlása miatt ott is csökken a népesség.

A harmadik halmozottan hátrányos helyzetű mikrorégió továbbra is Delta-Új moldova városok vonalától keletre helyezkedik el. E régió keleti határát

Dognácska-Anina-Szászabánya-Ómoldolva településekkel húzhatjuk meg. Az ide tartozó 109 településen 1990-ben 68.130 fő élt, amely 33,3 %-kal kevesebb, mint 1956-ban (102.183 fő). A népességsökkenés alapvetően annak köszönhető, hogy aprófalvas vidék /mindössze kilenc település népességszáma emelkedett 2000fő fölé 1956-ban (a városok kivételével), napjainkra egy sem/. 1956-ban 24 db település lélekszáma 500 fő alatt maradt (1992-ben már 52 db ilyen falu volt), 45 db település lélekszáma 500-1000 fő között változott (1992-re ebből csak 19 maradt e kategóriában és lecsúszott 18 db az 1000-2000 fő közöttiekből), míg 1000 fő feletti népességgel 31 db település rendelkezett (1992-re csak 20 db, melyből 9 db 2000 fő feletti lakosságú volt 1956-ban). A természetes fogyás tehát olyan mértékűvé vált, hogy a települések több mint kétharmada egy nagyságrendi kategóriával alacsonyabbra került. A településszerkezeti sajátosságok mellett figyelembe kell venni, hogy e mikrorégió közlekedésföldrajzi helyzete rendkívül kedvezőtlen. Nemcsak a vasútvonal hálózat tekintetében /a Temesvár-Bazias vasúti fővonalat két helyen metszi az országhatár, a Karasjeszenő-Anina vonalat pedig Udvarszállásnál, így csak egy mellékvonal maradt (Anina-Bogsánbánya), melynek térszervező ereje elhanyagolható/, hanem a közút és a vízi szállítás (az Al-Duna szabályozási és erőmű építési munkálatai a régiót nem érintették) tekintetében is. Nem elhanyagolható tény, hogy a mikrorégió településeinek népességvesztése az 1870. évi népszámlálástól kezdődően folyamatos, azaz a falvak 90 %-nak népességmaximuma 1870-ben volt. A mikrorégió tehát több mint egy évszázada folyamatosan veszíti el népességének egy részét és ez a demográfiai erózió az utóbbi fél évszázadban csak fokozódott. A falvak népességmegtartó képessége alacsony, de a városok lassú növekedése sem vonzó, részben a fokozódó gazdasági és szociális problémák miatt. A tradicionális bányavárosok (Stájerlak-Anina, Dognácska, Szászabánya) válságtünetei egyértelműek, de nem kivétel ez alól Oravicabánya sem, mely esetében egyértelműen a halmozottan hátrányos helyzetű depresszióval sújtott hinterland gátolja, fékezi a fejlődést, a fellendülést, amit kedvezőtlen közlekedésföldrajzi helyzete csak fokoz. Az Oravicabánya és Ómoldova hinterlandját alkotó mikrorégió aprófalvai elnéptelenednek, amit jól jelez az a tény, hogy 1956-ban 24 db 500 lakos alatti településen 7.989 fő élt (átlag 332,8 fő/település), addig ugyanott 1992-ben csak 4.345 fő (átlag 181 fő/település).

A negyedik, halmozottan hátrányos helyzetű mikrorégió Temes és Arad megye határán alakult ki. Ennek fő oka a fejlődésre ható tényezők (természeti, társadalmi, gazdasági, infrastrukturális) egyenlőtlen és egymástól eltérő területi eloszlása, melynek eredményeként olyan belső periféria jött létre, ahol a demográfiai erózió a legmagasabb értékeket érte el az egész Román-Bánság vonatkozásában. E tendencia sem újkeletű, hiszen a közlekedéshálózat kiépülése, az integrált környezetátalakítás, a térszerkezeti gócpontok és erővonalak áthelyeződése egyaránt azt eredményezte, hogy már a XIX. század végén is halmozottan hátrányos helyzetű régió volt. Az itt található több mint száz településen 1910-ben több mint kilencvenezer (93.823 fő) fő élt, mely érték 1956-ra nyolcvanezer fő alá csökkent,

1992-re viszont alig érte el az ötvenezer főt. A közel 50 %-os csökkenés eredményeként visszafordíthatatlanul megbomlott a demográfiai egyensúly és a falvak a teljes elnéptelenedés stádiumába kerültek (pl. Hódos 13 fő /1910-ben 646 fő/, Hosszúág 115 fő /1910-ben 674 fő/, Kisrékas 37 fő /1890-ben 228 fő/, Bükkhegy 13 fő /1910-ben 327 fő/, Mészdorogos 12 fő /1910-ben 160 fő/, Vizma 12 fő /1910-ben 701 fő/ stb.). Az itt lévő zömében aprófalvas erdőháti települések népességmaximuma 1870 és 1910 között volt (Kókai S. 2011). A demográfiai erózió mértékére jellemző, hogy az elmúlt ötven évben a népességcsökkenés a kilencven százalékot is elérte a legkedvezőtlenebb adottságú településeken, melyek a gyorsan fejlődő Arad és Temesvár hinterlandját alkották, s az sem véletlen, hogy Temesvár és Arad 1977-es lakói közül minden harmadik 1966 óta költözött be.⁶

A fenti négy összefüggő mikrorégió túlmenően néhány Krassó és Temes megyei település népességszáma is drasztikusan csökkent, ezek az 1950-60-as évek iparosodó központjainak (pl. Resicabánya, Nádorhegy, Boksánbánya) munkaerő szükségletét jelentették, de nem elhanyagolható a bánági svábok fokozódó kivándorlása. Ismertes, hogy 1956-77 között családgyesítés címén Németországba távozott Romániából hetvenezer német, akik zöme többnyire a Román-Bánságban élő svábok köréből került ki. A településszerkezeti sajátosságok mellett a fenti tények kialakulását a természetföldrajzi sajátosságok, az etnikai térszerkezet specifikumai, a dinamikus központok hiánya, ill. távolsága és a kedvezőtlen közlekedéscsúszóhelyzet is befolyásolta, melynek eredményeként a demográfiai erózió fékezi a fejlődést.

5. Román-Bánság etnikai földrajzi jellemzői 1956-1992 között

A Bánság trianoni és megyehatár menti régióinak népességföldrajzi változásai azért is figyelemre méltóak, mert nem függetleníthetőek az etnikai térszerkezet-től, a négy (magyar, román, szerb, német) nagy nemzet(iség) tradicionális etnikai szigeteitől és kontakt-zónáitól, melyek változása, ill. eltűnése napjainkra ténnyé vált. Az 1990-es évek elején a Bánság 826 települése közül mindössze 128 olyan település maradt, ahol nem a románok vagy a szerbek voltak abszolút többségben, ebből 8 település magyarországi (itt is homogenizálódott a lakosság), így Román-Bánság és Szerb-Bánság 60-60 települése egyformán oszlott meg ilyen értelemben. Magyar többségű 34 település, szerb többségű Romániában 11 db, román többségű Szerbiában 22 db, szlovák többségű 6 db, krasován 7 db, homogén cseh bányásztelepülés 8 db, ruszin többségű 11 db, makedón többségű 2 db, bolgár többségű 2 db és mindössze négy településen német többség volt (2. térkép). A négy nagy nemzetiség aránya még mindig kilencven százalék fölötti értéket (92,03 %) jelentett a Bánság összlakosságából.

Román-Bánságban a népességszám jelentős emelkedésére és ezzel párhuzamosan az etnikai viszonyok drasztikus változására, csak 1956 és 1992 között került sor, melynek eredményeként mintegy 170 ezer fős (17,5 %) lakosságszám emelke-

désre és jelentős etnikai homogenizációra került sor. A románság korábbi többsége (52,4 %) egyre nyomasztóbbá vált, hiszen 1956-ban Román-Bánság lakóinak kétharmada, 2002-ben pedig 83,5 %-a (954.846 fő) román nemzetiségűnek vallotta magát (1. táblázat).

A magyarság számaránya csökkent a Romániához került településeken. Román-Bánság területén a természetes asszimiláció tovább folytatódott (a rékasi, bogsáni és a resicai régiók kivételével mindenhol csökkent illetve stagnált a magyarság száma), különösen a nagyvárosokban (pl. Temesvár magyar lakossága mintegy 2500 fővel csökkent, miként Lugos és Karánsebes esetében is). A fenti tényeknek is köszönhetően az egész bánsági magyarságnak mindössze 8,75 %-a élt az egykori Krassó-Szörény vármegyében. Az egykori nagyszentmiklósi és begai járásban 20-30 % között, az egykori zombolyai, buziaszi, dettai és temesvári járásban 10-20 % között volt a magyarság aránya. Nem meglepő, hogy 20 % fölötti arányt csak Lugoson és Bega-völgyi telepés falvakban, Temes megyében pedig csak Temesváron és néhány egykori színmagyar településen tudott elérni a magyarság, amelynek természetes asszimilációja is felgyorsult.

A bánsági németek esetében tudjuk és ismerjük, hogy a Szerb-Bánság területéről majdnem kettőszázezer (kb. 190 ezer fő) németet kitelepítettek, illetve a világháborús ember-veszteségeket is figyelembe kell vennünk. A németek csökkenése az 1945 utáni években Román-Bánság területén is bekövetkezett, ennek okai ismertek (pl. szovjetunióbeli kényszermunkára hurcolás, a szovjet-jugoszláv viszony megromlása után a határhoz /a román-szerb határhoz/ közel eső falvakból a Bărăgan sztyeppre hurcolták a svábokat), ezzel párhuzamosan román kolonisták érkeztek Besszarábia, Dobrudzsa, Erdélyi-szigethegység területéről, sőt Makedóniából ún. macedorománok is, akik beköltöztek a sváb házakba.

A német lakosság számának visszaesése és a románok számának növekedése jól tükröződik az 1. táblázat adatai és a 2. térkép alapján. A németek számának csökkenése összességében több mint 58 %-kal (210.821 fő), az összlakosság 9,46 %-ra mérséklődött súlyuk. A fenti tények alapján nem meglepő, hogy a Bánság német anyanyelvű lakóinak száma mindössze 153.502 fő volt. E drasztikus csökkenés (több mint kettőszáztízezer fő = 58 %) azt eredményezte, hogy a bánsági német etnikai tömb (Heide) és az etnikai szigetek vagy teljesen eltűntek vagy felbomlottak. Szerb-Bánság területén egyetlen német többségű település (Kničanin) maradt, Román-Bánság területén is mindössze 63 db (pl. Billéd, Máriafölde, Lovrin, Új-Arad, Szakálháza, Temesgyarmat, Német-Bencsek, Német-Sztamora stb.), de egyetlen nagyobb városban, ill. kisvárosban sem volt abszolút többségben a német lakosság (2. térkép).

Román-bánság németisége legnagyobb számban Temesváron (24326 fő = 17,1 %) és a temesvári régióban (12950 fő = 33,1 %) élt, míg százalékos arányukat tekintve a volt csenei járás, a volt nagyszentmiklósi járás, a volt perjámosi járás, a volt lippai járás, a volt új-aradi járás és a volt vingai járás területén 20-30 % közötti értékek figyelhetők meg. Legmagasabb értéket a fent említett temesvári járásban

(33,1 %) érték el. E területi értékeket figyelembe véve arányuk mindenhol 1/3 alá csökkent 1956-ra.

A németek csak települési szinten tudtak abszolút illetve relatív többséget elérni, ami egyértelműen nyelvi-etnikai-kulturális homogenitásukat és különállásukat, nemcsak hogy veszélyeztette, hanem megszüntette. Csupán kisebb etnikai szigetfoslányok maradtak fenn, amelyek németsége fokozatosan csökkent. Ez a gyors etnikai átrendeződés 1956 után is folytatódott (pl. családgyesítések révén sokan kerültek a volt NDK-ba, ill. NSZK-ba), mely folyamatos népességcsökkenést jelentett a szocializmus évtizedeiben, de ezt a folyamatot táplálta a természetes asszimiláció (vidékről a városokba, ipari központokba való költözés), valamint a határmenti halmozottan hátrányos helyzetük is. Mindezek eredményeként zártságuk megszűnt, szétszórtságuk fokozódott, természetes asszimilációjuk felgyorsult, kultúrájuk és értékeik sorvadtak, mely tendencia két generáció alatt végzetessé vált.

A románok a Bánság lakosságának 43,41 %-át alkották, amely súlyuk és szerepük növekedését eredményezi, megmutatkozik ez abban is, hogy számuk 704.364 főre gyarapodott. Ez gyorsabb volt (18,5 %) mint a Bánság átlagos népességgyarapodása (3,52 %) 1930/31 és az 1950-es között. A románok több mint százezer fős gyarapodása (1. táblázat) egyrészt új román telepes falvak (pl. Néra ill. Belareca folyó völgyében) kialakításával, a Krassó-Szörényi-érchegység bányászfalvainak és városainak mesterséges felduzzasztásával, valamint a városok román többségének erőszakos kialakításával magyarázható. Mindezek ellenére nagyon tanulságos, hogy az egykori Temes és Torontál megyei települések román lakosságának gyarapodásával párhuzamosan Krassó-Szörény dominánsan román lakosságú településeinek több, mint a felében csökkent a népességszám, ami mutatja a belső kolonizáció és az urbanizáció hinterlandját.

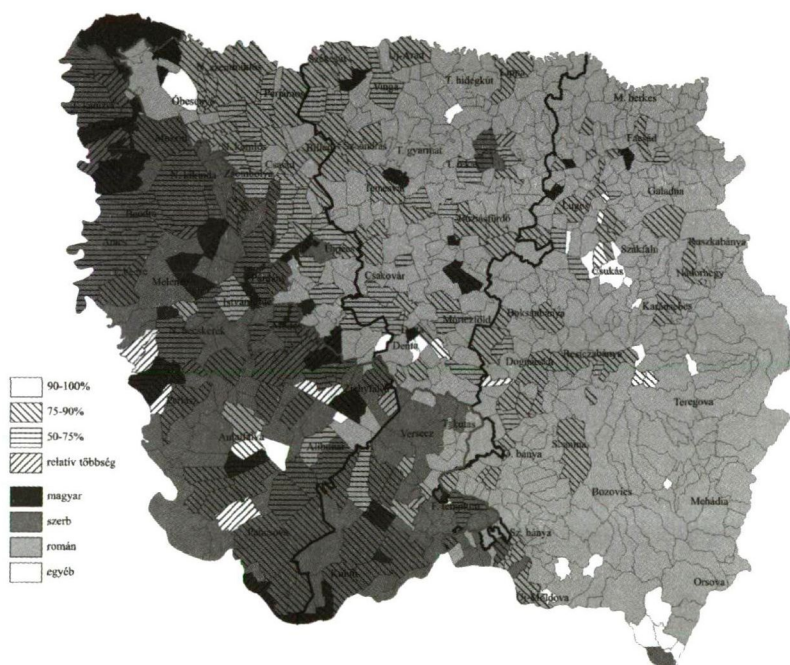
A 2. térképre tekintve megállapíthatjuk, hogy az 1950-es évektől eltelt mintegy negyven esztendő alatt újabb drasztikus változások következtek be, ezek kedvezőtlen hatásai együttesen azt eredményezték, hogy tovább szegényedett a Bánság etnikai arculata, egyhangúbb lett. Az 1910-es évekhez képest újabb nagy múltú népek és kultúrák semmisültek meg, illetve élik végnapjaikat a vizsgált régióban. Végérvényesen és visszavonhatatlanul érvényesültek azok a kedvezőtlen tendenciák, amelyek Trianonnal kezdődtek, és a II. világháború után gyorsultak fel, mind a Szerbiához került településeken, mind a Romániához tartozó városok és falvak esetében. A német többségű falvak száma tovább csökken, de a többi nemzetiség asszimilációja is felgyorsult pl. Vingán a bolgárok elvesztik relatív többségüket is (715 fő = 17,3 %), de a horvátok és krasovánok száma is gyorsan csökken stb.

Mindez azt eredményezte, hogy a Bánság 826 települése közül 1990/92-re 128 olyan település maradt, ahol nem a románság vagy a szerbek kerültek abszolút többségbe, ebből 8 település magyarországi (itt homogén magyar lakosság élt), így mind Román-Bánság területén, mind Szerb-Bánság területén 60-60 db olyan települést találunk (2. térkép), ahol nem a románok, ill. szerbek éltek abszolút többségben.

E két uralkodó nemzetiség előretörését mutatja, hogy a románok száma majdnem 1 millió főre (988641 fő = 53,56 %) duzzadt, míg a szerbek száma megközelítette a fél milliót (474841 fő = 25,73 %) illetve túl is lépte, ha a jugoszlávnak tartott 32527 főt is hozzájuk számítjuk (Kókai S. 2011). A magyarok száma sajnálatosan csökkent (152609 fő = 8,26 %), miként a többi kis nemzetiség aránya is (kivételem a cigányság tömegesebb megjelenése (13108 fő = 0,71 %), melynek eredményeként egy faluban (Maguri) már abszolút többségbe kerültek).

2. térkép: A Bánság etnikai térszerkezete (1991/92)

Map 2.: Ethnical structure in the Bánság (1991/92)

Forrás: Kókai S. (2011)

Román-Bánság 641 települése közül mindössze 13 db volt magyar többségű (pl. Porgány, Keresztúr, Majlát, Ótelec, Bodo, Tipari stb.), míg két településen más nemzetiségekkel alkotott (Bolgártelepen a bolgárokkal, Gyéren a szerbekkel) többséget. Szerb többségű falu 11 db volt, ebből 7 db az újmoldvai régió területén (pl. Macesti, Radinma, Divici, Socol) négy pedig a szerb-román határ mentén (pl. Szerbszentmárton) illetve Temes megye északi részén (pl. Petrovoselo, Stanciova). Zlatita faluban szerb-cseh többség volt a románsággal szemben. Ruszin többségű település 11 db főként a Temes folyó völgyében (Lugos-Karánsebes között: pl. Zorile, Padureni, Copacele, Cornutel stb.), míg Soca településen ruszin-szerb többség alakult ki a románokkal szemben. Szlovák többség mindössze egy (Butin),

horvát többség öt (Rafnic, Vodnic, Clocotici, Nermed, Jabalcea), krasován többség kettő (Lupac, Carasova), míg homogén cseh bányásztelepülés hét darab volt (Sumita, Ravesca, Girnic, Sfinta Elena, Bigari, Eibenthal, Baia Nova).

6. Román-Bánság etnikai térstruktúrájának változásai 1992-2002 között

A Bánság 849 településén 1.698.339 fő élt 2001/02. évi népszámlálások adatai alapján. Ez 8,3 %-kal (153.241 fő) alacsonyabb, mint 1990/92-ben (1.851.580 fő). Ez egyértelműen törést jelent, hiszen 1950/56 és 1990/92 között 13,74 %-os volt a gyarapodás (222.994 fő). Az 1990/92 és 2001/02 közötti időszak adatsorait vizsgálva megállapítható, hogy Szerb-Bánság népessége 15,1 %-kal (90267 fő), míg Román-Bánság népességszáma 5,65 %-kal (64512 fő) csökkent (1. táblázat). Magyar-Bánság nyolc településén gyarapodott a népesség 18601 főről 20139 főre, köszönhetően a Szegeдрől történő folyamatos kitelepülésnek, ez a folyamat a szuburbanizációs folyamat egyik jele. Az egyes nemzetek és nemzetiségek számának változásai között markáns különbségeket fedezhetünk fel. A Bánságban élő szerbek száma mintegy húszezer fővel, a magyarok száma több mint tizenötezer fővel, a románok száma több mint negyvenezer fővel, míg a németek száma közel kilencezer fővel csökkent, míg a kisebb etnikai töredékek száma kivétel nélkül emelkedett, legdinamikusabban a romáké. Számarányukhoz képest a legnagyobb csökkenés a bánsági svábokat érte, mintegy harminc százalékos a csökkenés, de a magyarok esetében is több mint 10,1 %. Szerb-Bánság esetén a szerbek a lakosság 72,6 %-át adták, a korábbi 66,7 % helyett, míg Román-Bánság területén a románok a lakosság több mint 85 %-át adták. A Bánság Szerbiához került régióiban, az 1990-as években mintegy 10 ezer fővel csökkent a magyarok és mintegy hétezer fővel a románok száma, újabb lépéseket tettek tehát az etnikai homogenizáció felé.

Román-Bánság lakosságszám csökkenése mind Temes-Torontál, mind Krassó-Szörény megye vonatkozásában egyértelmű, a magyarság száma mintegy hétezer fővel csökkent. A demográfiai folyamatokba kevésbé drasztikus módon beavatkozva a spontán migrációs-asszimilációs folyamatok érvényesülése volt a meghatározó. Nem következett be román telepes falvak létesítése, de a falvak körzetesítésével egyetlen magyar többségű önálló falu sem maradt, a magyar lakosságú falvakat nagyobb román lakosságú falvakhoz kapcsolták, így az összlakosságon belüli arányuk minden körzetben 50 % alatti. Bodó Barna szerint például Temesváron „a magyar gyermekek 76 százaléka nem magyar iskolába jár”. A helyi kisebbségi vezetők elpanaszolták, hogy a bánsági magyar iskolák attól is szenvednek, hogy egy román nyelvű iskolán belül (vagy összevonva) kell működniük. A románság újabb térnyerése zömmel a nagyvárosokra koncentrálódott.

A magyarság számbeli változásait és eredményeit tekintve megállapíthatjuk, hogy a 2001/02. évi népszámlálási adatok alapján, Román-Bánság területén 59.691 fő élt, ami a legalacsonyabb érték az elmúlt száz évben. Valamennyi nagyvárosban

csökkent a magyarok száma és aránya. A legjobban Temesvár lakosságának etnikai megoszlása (7157 német, 271677 román, 24281 magyar, 2309 kisebb etnikai töredékek) mutatja a demográfiai-etnikai változásokat. 2001-ben már csak egy olyan városa volt (a szerbiai Csóka 2703 fő=57,4 %) a Bánságnak, ahol 50 % feletti a magyarok aránya. Természetesen a községekben sem jobb a helyzet, Román-Bánság homogén magyar falvainak lélekszáma tovább zsugorodott és elöregedett, Szerb-Bánság falvai közigazgatásilag önállóak, azonban mindössze huszonegy olyan akadt, ahol a magyarok többségben voltak, melyek zöme 1000 fő alatti népességű kisközség.

A legnagyobb etnikai térvesztést (megsemmisülést) a németek szenvedték el a vizsgált régióban. Az 1950-90 közötti négy évtized során a németek folyamatos térvesztésével párhuzamosan egy újabb kolonizáció bontakozik ki, immáron az elhagyott sváb házakba költöző román, cigány és magyar lakosok révén. A falvak német lakossága is gyorsan csökkent, nem véletlen, hogy az egész Bánság területén 30.843 német anyanyelvű maradt (1,67 %), amelyből 13206 fő Temesváron élt.

Az 1989 utáni lavinaszerű exodus nyolc generáció tapasztalata során kiérlelődött kollektív döntés volt, a kivándorlás fő iránya Ausztria, Németország és Amerika volt. A bánsági svábok bizalma a mindenkori nemzetállamok mindenkori kormányzatai iránt visszavonhatatlanul lerombolódott, ezért önmagukat megmentendő, semmilyen más utat nem láttak, mint a végérvényes kivándorlást. Ezt a végkifejletet jelzi a 2. térkép is, ahol Román-Bánság mindössze négy településén (Sadova Veche, Lindenfeld, Garina, Brebu Nou) maradtak a németek többségben, míg a 10 % feletti értéket Stájerlak, Tirol, Secu, Petrosa Mare, Bacova, Tomnatic, Gottlob, Comlosu Mic, Vizejdia, Új-Arad és Kisszentmiklós településeken érték el.

A németek exoduszerű kitelepülése, a falvakból kivándorolt németek házai potencialitásként, olykor székely és román falvakat mozdított meg és jelentős csoportokat indított útra. Elegendő a bánsági nagyvárosok közül a temesvári változásokat nyomon követni. 1890-ben Temesvár domináns etnikuma a német. 1910-ben a magyarok szinte elérik a németek létszámát – 28,5 és 31,6 ezer fő –, románok és szerbek alkotják a következő csoportot – 7,5 és 3,5 ezer fővel. 1941-ben és 1956-ban egy-egy váltás következett be: előbb a román népelem relatív többségre tesz szert – 46, 25, 37 ezer fős etnikumok –, 1956-ban a magyarok lélekszáma meghaladja a németekét – 30 a 24 ezerhez képest –, eközben a románság abszolút többséget szerez, azaz 75,8 ezer a 142 ezerből. Az 1992. évi statisztikai adatok alapján a 334 ezer fős Temesvár lakóinak 82 %-a román (274 ezer fő), míg 2002-ben ez az érték 85,5 %-ra emelkedett. 1992-ben 275 ezren vallották románnak magukat, 32 ezren magyarnak, a fennmaradó különbség – tíz etnikum képviselőiről van szó – nem adja ki még egyszer az utóbbi lélekszámot. Az 1910-ben négynyelvű Temesvár mára egynyelvűvé vált. És ami ennél is lényegesebb: jórészt olyanok révén vált román egynyelvűvé, akik gyermekkorukban nem hallottak – Moldvában, Olténiában – más szót, mint románt. Vagyis az interperszonális kapcsolatok nyelve nemcsak azért román, mert a románok jelentős többségben

vannak, hanem mert nem tudnak, nem tanulhattak meg – a gyermeki nyitottság éveiben – egy másik nyelvet is.

A korábban jellemző multietnicitás a legtöbb helyen megszűnt, illetve felváltotta egy másfajta, a beköltözések révén kialakult sokféleség, amely új problémákat hozott felszínre. A beköltözők területi, nemzetiségi és kulturális rekrutációja, a többnyire azonos nemzetiségű (román), de igen sokféle gyökerű népesség kevés összetartást mutat, hagyományos értelemben nincs kialakult faluközösség, egyfajta gyökértelenség, hagyománytalanság és a lokális kezdeményezések hiánya jellemző. Az Osztrák-Magyar Monarchia kolonizációs ideológiáját felváltó nemzetállamú politizálás a homogenizációt szolgálta. A mindenkori államalkotó nemzettel való azonosulás igénye és gyakorlata az egyes nemzetiségeknél eltérő mértékben jelentkezett.

7. Összegzés

A Bánság kulturális sokszínűsége egyedülálló volt a történelmi Magyarországon, mely napjainkra ugyan veszített fényéből, miként etnikai-nyelvi összetétele is markánsan megváltozott, azonban még ma is a Kárpát-medence sajátos kultúrföldrajzi régiója. A terület többnyelvűségét akár minden egyes lakója közös kulturális örökségének is nevezhetnénk. A Bánságban két évszázadon át az etnokulturális másságok egymásmellettsége határozta meg a mindennapok és a helyi nyilvánosság szféráját is. A második világháború végétől a népességszám-változások egyszerű adatsorai mögött olyan etnikai-vallási és nyelvi összetételt jelentő módosulások következtek be, amelyek egyértelműen mutatják, hogy ebben az időszakban a demográfiai-etnikai folyamatokat a különböző irányú és motivációjú, gyakran erőszakos migrációs folyamatok határozták meg, nehezítve egy olyan reális etnikai-demográfiai kép kialakítását, amely a szerves fejlődésből következhetett volna. A határ menti területek is homogenizálódtak, így mindössze három eltérő kultúra, nyelv és vallás találkozási övezetévé degradálódtak, amely mindenképpen visszalépést jelent a XX. század első évtizedeihez képest. A találkozás, a keveredés és az együttélés mindenképpen segíthette volna az egymás mellett élő népek gazdagodását, azonban a fentiekben vázolt folyamatok, a zárt határokkal felerősödve mindezt gyakorlatilag lehetetlenné tették, mely eddig az elkülönülést jelentette az itt élők számára. A homogenizációs tendenciák, a történelem viharai és az elmúlt évtizedek migrációi ellenére létezik egyfajta bánsági öntudat, regionális identitás, melynek önmeghatározásában hangsúlyosan szerepel a tolerancia és a kulturális sokszínűség. E bánsági öntudat fő szószólói a Németországba költözött svábok, akik értékorientált módon integrálták a megfigyelt vagy eltűnt bánsági társnépek tradícióit és ma is olyan erős lokális kötődésük, hagyományápolásuk, – emlékművek állítása –, amelyek szükségessé teszik a kitelepedettek által is tovább éltetett „virtuális” Bánság kutatását is.

Román-Bánság bemutatott kulturális sokszínűsége, reményt nyújtó értelemben akkorra szűnt meg, amikor a Nyugat a mássággal szembeni tolerancia terén utolér-

hette volna. Az utóbbi fél évszázad alatt a Bánság nagyvárosaiból kikopott a német és a magyar – a négy nyelvűség csak a nagyobb városokra volt jellemző Trianon előtt is –, hogy a többi etnikai csoportot ne is említsük. A kutatások bebizonyították, hogy e halmozottan hátrányos helyzetű régió ellentmondásokkal terheltén lépett át a XXI. század küszöbén. Ezek mérséklését és megoldási lehetőségeit csak a határokon átnyúló együttműködések – melyek kapui a megnyitott határátkelők – jelenthetik, támaszkodva a még meg lévő etnikai-nyelvi kisebbségekre.⁷ A többnyelvűség ma már jobbára csak közösségi emlék, a többségi románok talán még kevésbé beszélnek egyik vagy másik itteni etnikum nyelvét, mint amennyire egyik kisebbség a másikat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Borovszky Samu (1909): Magyarország megyéi és városai. Torontál vármegye.
- Borovszky Samu (1911): Magyarország megyéi és városai. Temes vármegye és Temesvár.
- Gulyás László (2004): A Duna-Körös-Maros-Tisza Eurorégió rövid története 1997-2004. Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében. 2004. évi Évkönyv. Szeged. 5-14. old.
- Gulyás László (2005): A versaillesi békerendszer hatása a Kárpát-medence régióira. In: Glück Róbert-Gyimesi Gergely szerk. (2005) A Pécsi Tudományegyetem Regionális politika és gazdaságtan Doktori Iskolájának Évkönyve. PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola. Pécs. 17-25. old.
- Gulyás László (2006): A Délvidék fejlődésének főbb csomópontjai és tendenciái. In: Kókai Sándor szerk. (2006): A Délvidék történeti földrajza. Nyíregyházi Főiskola Földrajz Tanszéke. Nyíregyháza. 55-68. old.
- Gulyás László (2009): A Bánság a török kiűzésétől 1918-ig. In: Horváth Gyula szerk. (2009): Dél-Erdély és a Bánság. Dialóg-Campus. Pécs-Budapest. 25-44. old.
- Jakabffy Elemér (1939): A bánsági magyarság 20 éve Romániában 1918-1938. Budapest.
- Kókai Sándor (2003): A Bánát népességváltozási tendenciái 1949-1990 között, különös tekintettel a határmenti területekre. In: Határok és az Európai Unió (szerk.: Szónokyné Ancsin Gabriella) Szeged. 51-257. old.
- Kókai Sándor (2004): Az állam- és közigazgatási határok változásának hatásai a Bánát népességére a XX. század folyamán. II. Magyar Földrajzi Konferencia. Szeged. konferencia-CD.
- Kókai Sándor (2007): A Marosköz demográfiai jellemzői és sajátosságai 1870-2002 között. In: Határok és Eurorégiók (szerk.: Szónokyné Ancsin G.) Szeged. 243-252. old.
- Kókai Sándor (2007): A Bánát demográfiai jellemzői és sajátosságai 1890-1990 között. In: A társadalmi földrajz világi. szerk.: Kovács Cs. – Pál V. (2007) Szeged. 303-324. old.
- Kókai Sándor (2011): A Bánság történeti földrajz (1718-1918). Nyíregyháza.
- Vofkori László (1994): Erdély társadalom- és gazdaságföldrajza. Nyíregyháza, 411. old.

A Magyar Szent Korona Országainak népszámlálása. 36. rész (1810-1914). Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, Atheneum. Az 1910-es népszámlálás kötetei. KSH. Budapest.

Anuarul Statistic al Romaniei (Románia statisztikai évkönyvei) 1939-40, 1990-2006. Bucuresti, Institutul National de Statistica.

JEGYZETEK

1. A kérdéskörrel lásd: Gulyás László (2005): A versaillesi békerendszer hatása a Kárpát-medence régióira. In: Glück Róbert-Gyimesi Gergely szerk. (2005) A Pécsi Tudományegyetem Regionális politika és gazdaságtan Doktori Iskolájának Évkönyve. PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola. Pécs. 17-25. old; Gulyás László (2006): A Délvidék fejlődésének főbb csomópontjai és tendenciái. In: Kókai Sándor szerk.(2006): A Délvidék történeti földrajza. Nyíregyházi Főiskola Földrajz Tanszéke. Nyíregyháza. 55-68.old. Gulyás László (2009): A Bánság a török kiűzésétől 1918-ig. In. Horváth Gyula szerk. (2009): Dél-Erdély és a Bánság. Dialóg-Campus. Pécs-Budapest. 25-44. old.
2. Kókai Sándor (2003): A Bánát népességváltozási tendenciái 1949-1990 között, különös tekintettel a határmenti területekre. In: Határok és az Európai Unió (szerk.: Szónokyné Ancsin Gabriella) Szeged. 51-257. old; Kókai Sándor (2004): Az állam- és közigazgatási határok változásának hatásai a Bánát népességére a XX. század folyamán. II. Magyar Földrajzi Konferencia. Szeged. konferencia-CD; Kókai Sándor (2007): A Marosköz demográfiai jellemzői és sajátosságai 1870-2002 között. In: Határok és Eurorégiók (szerk.: Szónokyné Ancsin G.) Szeged. 243-252. old; Kókai Sándor (2007): A Bánát demográfiai jellemzői és sajátosságai 1890-1990 között. In: A társadalmi földrajz világai. szerk.: Kovács Cs. – Pál V. (2007)Szeged. 303-324. old.
3. Az 1910 évi állapotokról lásd Borovszky Samu (1909): Magyarország megyéi és városai. Torontál vármegye; Borovszky Samu (1911): Magyarország megyéi és városai. Temes vármegye és Temesvár.
4. Kókai Sándor (2011): A Bánság történeti földrajz (1718-1918). Nyíregyháza.
5. Jakabffy Elemér (1939): A bánsági magyarság 20 éve Romániában 1918-1938. Budapest.
6. Vofkori László (1994): Erdély társadalom- és gazdaságföldrajza. Nyíregyháza. 411. old.
7. Lásd például Gulyás László (2004): A Duna-Körös-Maros-Tisza Eurorégió rövid története 1997-2004. Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében. 2004. évi Évkönyv. Szeged. 5-14. old.